

สรุปเต็ม : พัฒนาการและนาฏลักษณ์เทวดานางฟ้าที่ปรากฏบนลิมอีสาน

Hup Taem : The development and dance of angels and angels appearing on the Isaan Sim

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง สรุปเต็ม : นาฏลักษณ์เทวดานางฟ้าที่ปรากฏในลิมอีสาน ผู้สร้างสรรค์การแสดง ชุด ฉกามาพจร เป็นการวิจัยเชิงสร้างสรรค์ ที่ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการสรุปเต็มที่ปรากฏในลิมอีสาน นาฏลักษณ์สรุปเต็มในกลุ่มเทวดานางฟ้าที่ปรากฏในลิมอีสาน และเพื่อสร้างสรรค์การแสดงจากนาฏลักษณ์สรุปเต็มอีสาน ชุด ฉกามาพจร โดยผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาคือ วัดในภาคอีสานตอนกลางที่ปรากฏสรุปเต็มเทวดานางฟ้าบนผนังลิมทั้งภายในและภายนอก ซึ่งประกอบไปด้วยพื้นที่ 4 จังหวัด มีทั้งหมด 16 วัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 1 วัด ได้แก่ วัดอุดมประชารายบุรี จังหวัดขอนแก่น จำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดมัชฌิมวิทยาราม วัดไชยศรี วัดสวนวาริพัฒนาราม และวัดสระบัวแก้ว จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดป่าไร่ วัดยางทองวราราม วัดโพธาราม และวัดตาลเรือง จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 7 วัด ได้แก่ วัดกลางมิ่งเมือง วัดพัทธสีมามังคลาราม วัดจักรวาลภูมิพิณี วัดขอนแก่นเหนือ วัดไตรภูมิคณาจารย์ วัดมาลาภิรมณ์ และวัดประตูลัย โดยใช้การลงพื้นที่ภาคสนามในการเก็บรวบรวมข้อมูลและการสัมภาษณ์จากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรมอีสาน แล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ผ่านแนวคิดองค์ประกอบการเคลื่อนไหวร่างกาย แนวคิดนาฏลักษณ์ แล้วตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า และจากผู้เชี่ยวชาญและการสนทนากลุ่มในวาระของพัฒนาการและนาฏลักษณ์ ซึ่งผลของการวิจัยมีรายละเอียดดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า สรุปเต็มที่ปรากฏบนลิมอีสานได้มีการวาดทั้งภายในและภายนอกโดยช่างแต้มที่เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณกรรม พุทธประวัติ ชาดก สอดแทรกเรื่องราววิถีชีวิตในท้องถิ่นลงไปด้วย โดยช่างแต้มจะใช้โครงร่างสีน้ำตาลและสีน้ำเงินมากที่สุด โดยจะเน้นหนักในส่วนของสีเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย แต่จะเว้นช่องว่างละครภาพบุคคลให้คงไว้ซึ่งสีขาว ในขณะที่เดียวกันก็พบการใช้สีเขียวและสีดำในการตัดเส้นเครื่องแต่งกาย เพื่อบ่งบอกลักษณะเฉพาะของตัวละครนั้น ๆ รวมทั้งข้อจำกัดของพื้นที่ในการวาดและขนาดของลิม โดยเรื่องราวที่นิยมเขียนได้แก่ พุทธประวัติ พระเวสสันดร ทศชาติ พระลักพะลาม และสินไชจากการวิเคราะห์พัฒนาการของสรุปเต็มอีสานที่ประกอบไปด้วย กลุ่มสรุปเต็มที่เกิดขึ้นก่อน พ.ศ. 2410 กลุ่มสรุปเต็มที่เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2411 ถึง พ.ศ. 2470 และกลุ่มสรุปเต็มที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2471 ถึง พ.ศ. 2500 จากพัฒนาการดังกล่าวผู้วิจัยได้นำตัวละครในกลุ่มของเทวดา-นางฟ้ามาสังเคราะห์ตามแนวคิดนาฏลักษณ์พบว่า อากัปกริยาที่ปรากฏในสรุปเต็มมีทั้งหมด 3 ท่า คือ การนั่ง การเหาะ การยืน โดยใช้อวัยวะในการแสดงอากัปกริยาดังกล่าวในส่วนของศีรษะ แขน มือ ลำตัว ขา และเท้า พบว่า

มีภาพที่มีความเหมือนและใกล้เคียงกันมากที่สุดจากวัดในพื้นที่ 4 จังหวัดของภาคอีสานตอนกลางจำนวน 14 ภาพ ตามแนวคิดองค์ประกอบการเคลื่อนไหวร่างกายและทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ ในเรื่องของความงาม ด้านนาฏศิลป์ที่มีความเหมาะสมและตรงตามลักษณะของนาฏยลักษณ์ฮูปแต้มอีสานที่มีความสวยงามอย่าง สมบูรณ์แบบ

คำสำคัญ : ฮูปแต้ม, ฮูปแต้มเทวดานางฟ้า, นาฏยลักษณ์

Abstract

Research on Hup Taem : Dance of Angels and Angels Appearing in Isan To the creation of the show "Chakamaphon" is a creative research. which the researcher focuses on the development of the hup taem that appears in the northeastern Dance Hup Taem in a group of angels that appear in the Sims Isan. and to create a performance from the Hup Taem Isan dance, the Chakamaphorn series. The researcher has defined the study area as A temple in the central northeast where the angels hoop taem appear on the wall both inside and outside. which consists of 4 provinces with a total of 16 temples, including Kalasin Province, 1 temple, including Wat Udom Pracharat There are 4 temples in Khon Kaen Province, namely Wat Matchim Wittayaram, Wat Chaisi, Wat Suan Waree Phatthanaram. and Wat Sa Bua Kaeo Maha Sarakham Province consists of 4 temples, namely Wat Pa Rae Rai, Wat Yang Thuang Wararam, Wat Photharam and Wat Tan Rueang. Roi Et Province consists of 7 temples, including Wat Klang Ming Muang Wat Phatthasima Mangkalam Wat Chakrawat Phoompinit Wat Khon Kaen Nuea Wat Traiphum Kanchanachan Malaphirom Temple and Wat Pratuchai Using field visits to collect data and interviews from a group of experts in Isan literature. and then analyzed and synthesized through the kinetic component concept. dance concept artificial dance concept dance theory and aesthetic theory through a triangular data validation process and from experts by group discussions on the development and dance agenda. by a group of experts in Isan literature and a group of experts in Isan acting The results were then created into performances by

presenting them to experts in Isan performances. Isan folk music specialist and experts in Isan literature to create performances and distribute them to the public The results of the research are detailed as follows.

The results showed that the hoops that appeared on the Isaan Sim were painted both internally and externally by technicians who wrote stories about literature, Buddha's history, Jataka, and local ways of life. The painters will use brown and blue outlines the most. It will focus on the color of the clothes. But will leave a gap for the drama of portraits to maintain white At the same time, the use of green and black was found in the clothing lines to indicate the characteristics of that character. Including the limitations of the drawing area and the size of the Sim. The stories that are popularly written are the biography of the Buddha, Phra Wessantara, Thotsachat, Palakpalam and Sinsai. The Hoop Taem group that originated before 1867, the Hoop Taem group born from 1868 to 1927, and the Hoop Taem group that originated from 1928 to 1957. Based on the aforementioned development, the researcher brought the characters in the group of angels and angels to synthesize according to the concept of dance. It was found that there were 3 postures in the hoop taem: sitting, flying, and standing. such as the head, arms, hands, torso, legs and feet. It was found that there were 14 images that were the most similar and similar from temples in the 4 provinces of the central northeastern region according to the concepts of elements of body movement and aesthetic theory. In terms of the beauty of dancing arts that are appropriate and meet the characteristics of Isaan hoop taem dances that are perfectly beautiful.

Keywords : hoop taem, hoop taem angel angel, The essence

บทนำ

อารยะธรรม มีความหมายตามศัพท์ว่า เจริญงอกงาม ตรงกับภาษาอังกฤษว่า **civilization** มาจากคำภาษาละตินว่า **civilis** ซึ่งหมายถึง พลเมือง **civitas** แปลว่า เมืองหรือนคร ความหมายของอารยะธรรมทั่วไปจึงมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ซึ่งเป็นผู้สร้างสรรค์อารยะธรรมและสังคมเมือง ซึ่งอารยะธรรมจะประกอบไปด้วย สังคม ศิลปกรรม ศาสนา การเมืองการปกครอง วิทยาศาสตร์เทคโนโลยี ภาษา และวรรณกรรม (ทวีเกียรติ ไชยงยศ, 2538)

ภาษาเป็นสิ่งที่ใช้ในการสร้างสรรค์ศิลปกรรม เพราะภาษามีลักษณะพิเศษ คือ สามารถทำให้ผู้รับสารสะท้อนอารมณ์ส่งผลให้เกิดความรู้สึก รัก สงสาร เศร้า สรรเทา โศกเศร้า เสียใจ ด้วยเหตุนี้ศิลปินจึงนำภาษามาร้อยเรียงเป็นบทเจรจาในละคร แล้วเปล่งเสียงร้องออกมาเป็นเพลงและบันทึกลงเป็นบทประพันธ์เพื่อใช้ในการจัดเทศกาลอารมณ์ ซึ่งเป็นประโยชน์ทางใจแก่ชีวิต (กิ่งแก้ว อรรถากร, 2519) คนในยุคดึกดำบรรพ์ใช้ภาษาในการบอกเล่าแบบปากต่อปาก ซึ่งถ้อยคำบอกเล่านั้นต่อมาเรียกว่า นิทาน มีเนื้อหาเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติ พิธีกรรม และวิถีชีวิต (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2543) อันปรากฏอยู่ในทุกพื้นที่ที่มีมนุษย์อาศัยอยู่ โดยอาศัยการสื่อสาร การจรรโลง และการรักษาสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งในด้านของคติความเชื่อ ศีลธรรมจรรยา จารีตประเพณี และสิ่งอื่น ๆ ที่ได้ส่งผลมายังผู้คนในปัจจุบัน (เดิม วิภาคย์พจนกิจ, 2513) โดยเฉพาะในพื้นที่อุทยานแห่งชาติอันเป็นดินแดนที่ประกอบไปด้วยผู้คนหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีศิลปวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ อย่างชัดเจน ดังเช่นในดินแดนแถบลุ่มน้ำโขง

ดินแดนลุ่มแม่น้ำโขง ช่วงระหว่างประเทศไทยและประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ได้มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กันในเชิงสังคมวัฒนธรรมตั้งแต่ครั้งอดีตกาล ซึ่งบริเวณแห่งนี้เป็นที่กำเนิดของอาณาจักรใหญ่น้อย มีนครรัฐมากมาย มีความหลากหลายทางนิเวศวิทยา ด้วยความสัมพันธ์หลายรูปแบบ (ชวลิต อธิปัตยกุล, 2555) ทั้งความกลมกลืนทางด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณี การปกครอง และภูมิปัญญา ดินแดนแห่งนี้จึงเป็นแหล่งอารยะธรรมที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของโลก สิ่งเหล่านี้ส่งผลถึงวิถีชีวิตที่งดงาม ความมีระเบียบของชีวิตที่ชัดเจนและมีการสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมที่สื่อถึงความเชื่อและค่านิยม (นพมาศ แวหงส์, 2550) รวมทั้งภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรม โดยผ่านกระบวนการวิวัฒนาการจนกลายเป็นแอ่งอารยธรรมลุ่มน้ำโขงที่ทรงคุณค่าอารยธรรมลุ่มน้ำโขงมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์มากกว่า 1,000 ปีก่อเกิดศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่าและสุนทรียภาพที่มีอัตตลักษณ์ ท่ามกลางกระแสความผันแปรทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองระหว่างรัฐต่อรัฐ เมืองต่อเมือง ชุมชนต่อชุมชน บนความสัมพันธ์ระหว่างชาติพันธุ์และเครือญาติที่ผสมผสานอย่างกลมกลืนเป็นเอกภาพ บนความหลากหลาย โดยเฉพาะในด้านของวรรณกรรมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสาน (บังอร ปิยะพันธุ์, 2529)

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอีสานได้ถูกแบ่งออกตามโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่มีความคล้ายคลึงกันกับอาณาจักรล้านช้าง ทำให้การปลูกสร้างสถาปัตยกรรมต่าง ๆ จึงมีความสอดคล้องกับจิตวิญญาณในการดำรงชีวิตของสังคมเกษตรกรรมและความเชื่อเข้าด้วยกัน (ประเทศ บัจจกะตา, 2541) ทั้งนี้ พุทธิศุภเศรษฐศิริ (2545) ได้กล่าวว่า สถาปัตยกรรมดังกล่าวได้ถูกแบ่งออกเป็น 2 ประเภทหลัก ๆ คือ สถาปัตยกรรมเกี่ยวกับที่พักอาศัย และสถาปัตยกรรมตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ในส่วนนี้หมายถึงอาคารต่าง ๆ ที่ถูกปลูกสร้างขึ้นภายในวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “สิม” ซึ่งเป็นศูนย์รวมในการร้อยเรียงเรื่องราวต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน ทั้งความเชื่อ คติธรรม คำสอน

“สิม” มีความหมาย เช่นเดียวกับ “โบสถ์” หรือ “อุโบสถ” โดยเกิดจากการกร่อนเสียงมาจากคำว่า “สิมา” อันหมายถึงขอบเขตหรืออาณาเขตที่กำหนดขึ้นเพื่อใช้ในกิจกรรมของสงฆ์ (จารุวรรณธรรมวัตร, 2524) ซึ่งถูกออกแบบโดยของสถาปนิกพื้นบ้านอีสานอย่างแท้จริง ที่บ่งบอกและสื่อถึงภูมิปัญญาเชิงช่างในรูปแบบพื้นบ้านดั้งเดิมโดยแท้ บุญยงค์ เกศเทศ (2536) ได้ระบุเพิ่มเติมว่า สิมโบราณนั้น นอกจากจะมีความโดดเด่นทางด้านสถาปัตยกรรม ปฏิมากรรม และสิ่งที่ปรากฏเป็นเรื่องราวเล่าขานพุทธประวัติ นิทาน ตำนาน นั่นคือ จิตรกรรมฝาผนัง หรือที่ชาวอีสาน เรียกว่า สูปแต้ม

สูปแต้ม เกิดจากภูมิปัญญาของช่างในท้องถิ่นบนพื้นฐานของคติ ความเชื่อ ศาสนา วัฒนธรรม วรรณกรรม และบริบททางสังคมอีสานในอดีตที่ถูกถ่ายทอดเรื่องราวมายังปัจจุบัน อันปรากฏอยู่ทั้งภายนอกและภายในของสิม ซึ่งอาชีพวรรณกรรมเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดเรื่องราว โดยผสมผสานกับจินตนาการของผู้แต่งหรือภายใต้อำนาจต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมาเป็นบริบทรอบข้าง ถึงแม้ว่าพื้นที่จะต่างกันด้วยการปกครองแบบขอบเขตประเทศ แต่อารยธรรมที่ถ่ายทอดผ่านวรรณกรรมย่อมไม่มีพรมแดนที่จะปิดกั้น (จารุวรรณธรรมวัตร, 2524) ซึ่งสอดคล้องกับ ชวัช ปุณโณทก (2527) ได้กล่าวว่า “วรรณกรรมอีสานได้ถูกถ่ายทอดตำนาน ประวัติศาสตร์ โดยมีการสอดแทรกเรื่องราวของวิถีชีวิต ผู้คน จริยธรรม และประเพณี พิธีกรรมลงไปด้วย” ซึ่งถ่ายทอดผ่านสถานที่ ตัวละคร เครื่องแต่งกาย ที่ถูกจัดแบ่งออกเป็นประเภทโดยเครื่องแต่งกาย อาทิ ชาวบ้าน กษัตริย์ บรรดาสัตว์หิมพานต์ โดยเฉพาะเหล่าเทวดานางฟ้า ที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้ดำเนินเรื่อง ผู้ประสิทธิ์ประสาทสิ่งต่าง ๆ ให้ประสบความสำเร็จ หรือเชื่อมโยงเรื่องราวให้สอดคล้องเข้าหากัน ทั้งนี้เหล่าเทวดานางฟ้ายังเป็นส่วนสำคัญในการสื่อความหมายการสักการะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งตัวแทนคือพระประธานในสิม ซึ่งจะมีอิริยาบถต่าง ๆ โดยในมือของเหล่าเทวดานางฟ้าเหล่านี้จะถือหม้อน้ำ ดอกบัว หันหน้าเข้าสู่พระประธาน หรือเป็นส่วนสำคัญในเรื่องราว เช่น ภาคสวรรค์ ภาคการเหาะลงมาช่วงมนุษย์ และภาคการอำนวยการอวยพรแก่บรรดาเหล่ามนุษย์ทั้งหลาย (นิระดา เหล่าสุนทร, 2548)

เทวดานางฟ้าที่อยู่ในสูปแต้ม จะมีความแตกต่างจากเทวดานางฟ้าในที่อื่น ๆ เพราะมุ่งเน้นการเขียนภาพที่อ่อนช้อย มีเครื่องแต่งกายที่บ่งบอกถึงสถานะของตัวละคร รวมทั้งวิมานที่สถิต ทำให้เทวดา

นางฟ้าเหล่านี้จึงมีความพิเศษและน่าสนใจในการศึกษา ซึ่งสิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งคือ อริยาบทของเทวดานางฟ้าที่มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะทั้งในกิริยาการยืน เดิน และนั่ง ซึ่งปรากฏในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางอันประกอบไปด้วย จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด โดยผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาเปรียบเทียบ วิเคราะห์ในด้านของนาฏยลักษณ์ในกิริยาต่าง ๆ ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น รวมไปถึงเครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ประกอบการแสดง เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นนาฏยลักษณ์สุปแต่้มในกลุ่มเทวดานางฟ้า อันเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์การแสดงจากสุปแต่้มอีสานในอนาคตข้างหน้า

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการสุปแต่้มที่ปรากฏบนลิมอีสาน
2. เพื่อศึกษานาฏยลักษณ์สุปแต่้มในกลุ่มเทวดานางฟ้าที่ปรากฏบนลิมอีสาน

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ลิมอีสาน หมายถึง พระอุโบสถที่ปรากฏจิตรกรรมฝาผนังที่ถูกเขียนขึ้นมาตั้งแต่สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง จำนวน 4 จังหวัด ทั้งหมด 16 วัด ประกอบไปด้วย

- 1) จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 1 วัด ได้แก่ วัดอุดมประชาราชราษฎร์
- 2) จังหวัดขอนแก่น จำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดมัชฌิมวิทยาราม และวัดไชยศรี
วัดสวนวาริพัฒนาราม และวัดสระบัวแก้ว
- 3) จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดป่าเรไร วัดยางทองวราราม
วัดโพธาราม และวัดตาลเรือง
- 4) จังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 7 วัด ได้แก่ วัดกลางมิ่งเมือง วัดพัทธสีมามังคลาราม
วัดจักรวาลภูมิพินิจ วัดขอนแก่นเหนือ วัดไตรภูมิภคณาจารย์ วัดมาลาภิรมณ์
และวัดประคองชัย

2. สุปแต่้ม หมายถึง จิตรกรรมฝาผนังลิมอีสานที่ปรากฏทั้งด้านในและด้านนอกในกลุ่มของเทวดา-นางฟ้า ที่วาดขึ้นมาโดย กลุ่มช่างพื้นบ้านแท้ ๆ กลุ่มช่างที่ได้อิทธิพลช่างหลวงกรุงเทพฯ และกลุ่มช่างที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมผสมล้านช้าง-กรุงเทพฯ ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง จำนวน 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด

3. พัฒนาการสุปแต่้ม หมายถึง ประวัติความเป็นมาของสุปแต่้มที่ปรากฏทั้งด้านในและด้านนอกลิมในกลุ่มของเทวดา-นางฟ้า ที่วาดขึ้นมาโดย กลุ่มช่างพื้นบ้านแท้ ๆ กลุ่มช่างที่ได้อิทธิพลช่างหลวง

กรุงเทพฯ และกลุ่มช่างที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมผสมล้านช้าง-กรุงเทพฯ ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง จำนวน 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด

4. นาฏยลักษณะของสุปแต่้ม หมายถึง อากัปกิริยาของสุปแต่้มในกลุ่มเทวดา-นางฟ้าที่เป็นลักษณะของการเอียงศีรษะ จีบ วง แขน ลำตัว การเอียงตัว การโน้มตัว การยื่น การนั่ง โดยนำมาอากัปกิริยาดังกล่าวมาทำการเทียบเคียงความเหมือนและความต่าง แล้วนำมาสร้างเป็นกระบวนการทำรำจากภาพนิ่งเป็นภาพเคลื่อนไหวในแต่ละกระบวนการ

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

1. แนวคิดเรื่ององค์ประกอบการเคลื่อนไหวร่างกาย เป็นกระบวนการในการวิเคราะห์หลักการแสดงที่ประกอบไปด้วย ส่วนของร่างกาย อากัปกิริยา เวลาหรือจังหวะ และรูปแบบ (ชมนาด กิจจันทร์, 2547)

2. แนวคิดนาฏยลักษณะ เป็นกระบวนการในการวิเคราะห์หลักการแสดงที่ประกอบไปด้วย ด้านเครื่องแต่งกาย ดนตรี และการแสดง (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547)

3. ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกรับรู้ความงาม วิชาที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์ของคุณลักษณะของความงาม คุณค่าของความงาม และรสนิยม วิชาที่ส่งเสริมให้สอบสวนและแสวงหาหลักเกณฑ์ของความงามสากลในลักษณะของรูปธรรมที่เห็นได้ชัด รับรู้ได้และชื่นชมได้ (กิริติ บุญเจือ, 2522)

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการดำเนินการวิจัย เพื่อทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลแล้วนำมานำเสนอในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์โดยลำดับตามขั้นตอนต่อไปนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย ในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเป้าหมายด้านสุปแต่้มลิมอีสานและกลุ่มเป้าหมายด้านบุคคล

1.1 กลุ่มเป้าหมายด้านสุปแต่้มลิมอีสาน โดยผู้วิจัยได้กำหนดเนื้อหาในการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อให้ครอบคลุมและชัดเจนในประเด็นต่าง ๆ ที่ศึกษา โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารและการลงพื้นที่ ที่ปรากฏกิจกรรมฝาผนังลิมอีสานทั้งด้านในและด้านนอกในกลุ่มของเทวดา-นางฟ้า ที่วาดขึ้นมาโดย กลุ่มช่างพื้นบ้านแท้ ๆ กลุ่มช่างที่ได้รับอิทธิพลช่างหลวงกรุงเทพฯ และกลุ่มช่างที่ได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมผสมล้านช้าง-กรุงเทพฯ ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง จำนวน 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด

1.2 กลุ่มเป้าหมายด้านบุคคล ผู้วิจัยได้กำหนดเป้าหมายด้านบุคคลโดยใช้วิธีการสุ่มแบบเจาะจง โดยมีการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งจำแนกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้รู้ ด้านสุขภาพแต่มีสติปัญญา กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านวรรณกรรมอีสานและกลุ่มผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือ

2. ระยะเวลาในการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดระยะเวลาทำการวิจัยและกำหนดแผนการวิจัยประกอบไปด้วย ขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการเก็บข้อมูล ขั้นตอนการประมวลผลข้อมูล ขั้นตอนวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล และการเขียนรายงานและการเผยแพร่ผลงาน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบไปด้วย แบบสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง แบบสังเกต แบบประเมิน และการสนทนากลุ่ม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ศึกษาจากเอกสารและข้อมูลภาคสนามมาจัดแบ่งประเภทและจัดลำดับข้อมูล ตามบริบทพื้นที่ที่ผู้วิจัยกำหนด คือ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารด้านวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพแต่มีสติปัญญาที่ปรากฏทั้งด้านในและด้านนอกในกลุ่มของทวดา-นางฟ้าและดำเนินการตรวจสอบข้อมูลภายใต้แนวคิดและทฤษฎี แล้วจึงนำมาสังเคราะห์ตามกระบวนการสร้างสรรค์การแสดงโดยจำแนกเป็น ขั้นตอนเตรียมการ ขั้นตอนสร้างผลงานและขั้นประเมินผล

6. การนำเสนอข้อมูล ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยในรูปแบบของการเขียนพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Statistic)

สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยและการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับสุขภาพแต่มีสติปัญญาในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลางที่ประกอบไปด้วย 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับวัดที่ปรากฏสุขภาพแต่มีสติปัญญาประกอบไปด้วย จังหวัดกาฬสินธุ์ จำนวน 1 วัด ได้แก่ วัดอุดมประชาราชบุรี จังหวัดขอนแก่น จำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดมัจฉิมวิทยาราม วัดไชยศรี วัดสวนวาริพัฒนาราม และวัดสระบัวแก้ว จังหวัดมหาสารคาม จำนวน 4 วัด ได้แก่ วัดป่าเรไร วัดยางทองวราราม วัดโพธาราม และวัดตาลเรือง และจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 7 วัด ได้แก่ วัดกลางมิ่งเมือง วัดพัทธสีมามงคลาราม วัดจักรวาลภูมิพิณี วัดขอนแก่นเหนือ วัดไตรภูมิคณาจารย์ วัดมาลาภิรมย์ และวัดประตู่ชัย ทั้งนี้ข้อมูลที่ได้มาจากเอกสารงานวิจัยและการลงพื้นที่ภาคสนามนั้น ผู้วิจัยได้นำเสนอเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความแม่นยำของข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านสุขภาพแต่มีสติปัญญาและวรรณกรรมอีสาน ผู้วิจัยพบว่าสุขภาพแต่มีสติปัญญาในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง ประกอบไปด้วย 4 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น มหาสารคาม และร้อยเอ็ด มีทั้งหมด 15 วัด ซึ่งสุขภาพแต่มี

ที่ปรากฏบนสิมอีสานได้มีการวาดทั้งภายในและภายนอกโดยช่างแต้มที่เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณกรรมพุทธประวัติ ชาดก สอดแทรกเรื่องราววิถีชีวิตในท้องถิ่นลงไปด้วย โดยช่างแต้มจะใช้โครงร่างสีน้ำตาลและสีน้ำเงินมากที่สุด โดยจะเน้นหนักในส่วนของสีเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย แต่จะเว้นช่องว่างละครภาพบุคคลให้คงไว้ซึ่งสีขาว ในขณะที่เดียวกันก็พบการใช้สีเขียวและสีดำในการตัดเส้นเครื่องแต่งกายเพื่อบ่งบอกลักษณะเฉพาะของแต่ละคนนั้น ๆ รวมทั้งข้อจำกัดของพื้นที่ในการวาดและขนาดของสิม ซึ่งจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลพบว่า เรื่องราวที่นิยมเขียนได้แก่ พุทธประวัติ พระเวสสันดร ทศชาติ พระลักพะลาม และสินไช โดยเขียนเล่าเรื่องราวได้เรียงตามลำดับของเนื้อเรื่องและมีสอดแทรกเรื่องพระมาลัยและอดีตพระพุทธเจ้าในแต่ละช่วง โดยมีรูปแบบและเชื่อมโยงไปยังพัฒนาการของสุปแต้มอีสานประกอบไปด้วยแบบพื้นบ้าน โดยแท้ โดยสังเกตจากสุปแต้มที่เน้นสะท้อนความความสัมพันธ์กับชุมชนในทุกมิติ แบบพื้นบ้านผสมช่างจิตรกรรม ภาคกลาง โดยสังเกตจากสุปแต้มที่มีความผสมผสานระหว่างช่างพื้นบ้านแท้กับจิตรกรรมไทยภาคกลาง และแบบช่างจิตรกรรมภาคกลางผสมกับประเพณีอีสาน เป็นภาพที่เขียนล้วนเป็นเรื่องรามเกียรติ์ ถูกนำเสนอแบบแยกส่วนไม่ต่อเนื่อง จิตรกรรมขาดความสัมพันธ์และผูกพันกับชุมชนท้องถิ่นอีสาน นำไปสู่การวิเคราะห์พัฒนาการของสุปแต้มอีสานที่ประกอบไปด้วย กลุ่มสุปแต้มที่เกิดขึ้นก่อน พ.ศ. 2410 กลุ่มสุปแต้มที่เกิดในช่วงปี พ.ศ. 2411 ถึง พ.ศ. 2470 และกลุ่มสุปแต้มที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2471 ถึง พ.ศ. 2500 จากพัฒนาการดังกล่าวผู้วิจัยได้นำตัวละครในกลุ่มของเทวดา-นางฟ้าที่ปรากฏบนสิมดังกล่าวมาสังเคราะห์นาฏยลักษณะตามวัตถุประสงค์ที่ผู้วิจัยได้กำหนดไว้

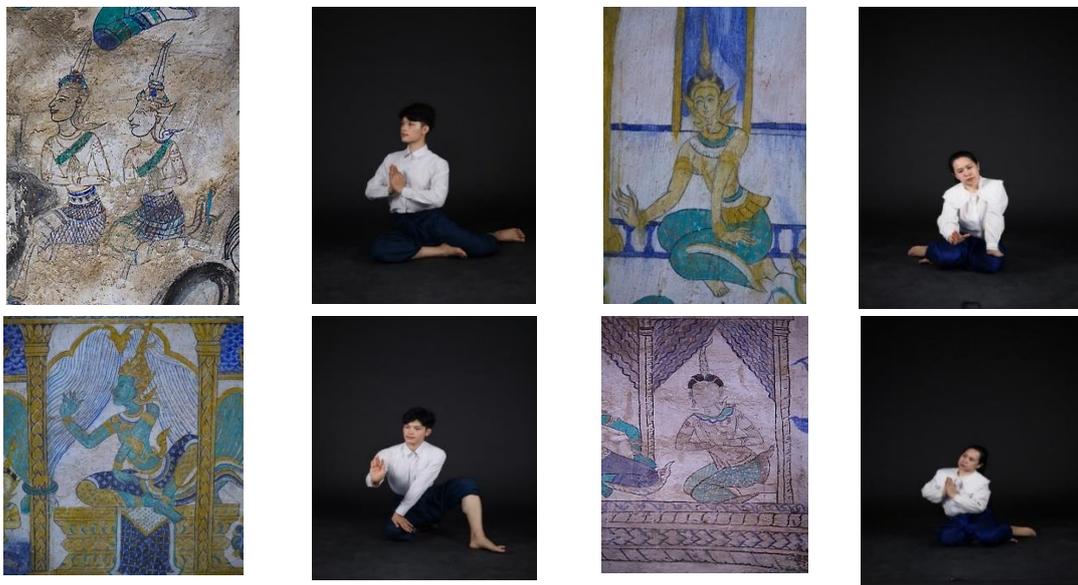

ภาพที่ 1 ลักษณะของเทวดานางฟ้าที่ปรากฏบนสุปแต้ม วัดสระบัว จังหวัดมหาสารคาม

ที่มา : ศราวดี ภูชมศรี (2564)

ด้านนาฏยลักษณะสุปแต้มอีสาน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์จากการเปรียบเทียบ อากัปกิริยาของเทวดานางฟ้าในพื้นที่ดังกล่าว พบว่า เมื่อนำสุปแต้มเทวดานางฟ้ามาเปรียบเทียบตาม อากัปกิริยาจะเห็นได้ว่ามีท่าทางที่เหมือนกันทั้งหมดในพื้นที่ 4 จังหวัด โดยจะเป็นลักษณะการนั่งทับสัน

และพนมมือเป็นส่วนใหญ่ และท่าเหาะทั้งเทวดานางฟ้าจะเป็นท่ากระดกเดี่ยว ส่วนมือจะมีลักษณะยื่นไปด้านหน้าและด้านข้างผนวกกับการโน้มตัวและเอียงศีรษะไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน เมื่อนำผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่ององค์ประกอบการเคลื่อนไหวร่างกาย มาใช้ในกระบวนการวิเคราะห์ท่าอากัปกริยาของสุปแต่้มในกลุ่มเทวดานางฟ้าที่ปรากฏจากการลงพื้นที่ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ซึ่งองค์ประกอบของการเคลื่อนไหวร่างกายเป็นส่วนสำคัญมีหลักในการเคลื่อนไหวร่างกาย 4 ประการ ที่ประกอบด้วย ส่วนของร่างกาย (Body Part) อากาศวิถิ (Space) เวลาหรือจังหวะ(Time) รูปแบบ (Style) (ชมขนาด กิจจันทร์, 2547) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านของแนวคิดดังกล่าวมาใช้ในการวิเคราะห์ท่าอากัปกริยาโดยใช้การวิเคราะห์เปรียบเทียบในกลุ่มของอากัปกริยาการนั่ง การเหาะ และการยืน ซึ่งการจัดกลุ่มเหล่านี้ได้มาจากข้อมูลของสุปแต่้มที่ปรากฏในพื้นที่การวิจัยทั้ง 4 จังหวัดในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง และวิเคราะห์ตามความเหมือนของการใช้ร่างกายในส่วนของอวัยวะต่าง ๆ ที่มีความเหมือนและใกล้เคียงกันมากที่สุดรวมทั้งทิศทางของการเคลื่อนไหว ซึ่งเมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับลักษณะของรูปแบบในการเคลื่อนไหวแล้วผู้วิจัยพบว่าในลักษณะท่าทางอากัปกริยาต่าง ๆ ของเทวดานางฟ้าได้มีความเหมือนและความโดดเด่นที่ใกล้เคียงกันมากที่สุดจำนวน 14 ภาพ โดยวิเคราะห์จากความเหมือนตามตารางเปรียบเทียบในอากัปกริยาที่พบ คือ การนั่ง ที่เป็นภาพประทับอยู่บนแท่นรองต่าง ๆ และ การเหาะ ที่เป็นภาพการลอยอยู่บนอากาศ โดยพบว่า ในอากัปกริยาการนั่งนั้นมีทั้งหมด 7 ภาพ อากัปกริยาการเหาะมีทั้งหมด 7 ภาพ ซึ่งเป็นนาฏยลักษณะของ สุปแต่้มอีสาน โดยมีลักษณะดังต่อไปนี้

ภาพที่ 2 การสร้างสรรค์กระบวนการท่ารำในลักษณะการนั่ง

ที่มา : สรวาดิ ภูชมศรี (2564)

ภาพที่ 3 การสร้างสรรค์กระบวนท่ารำในลักษณะการเหาะ

ที่มา : ศรชาติ ภูษมศรี (2564)

อภิปรายผล

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง สุปเติ้ม : นาฏยลักษณะเทวดานางฟ้าที่ปรากฏบนสิมอีสาน ผู้การสร้างสรรค์การแสดง ชุต ฉกามาพจร ผู้วิจัยได้อภิปรายผลการวิจัยได้ตามลำดับต่อไปนี้

ด้านพัฒนาการสุปเติ้มอีสาน ที่ปรากฏบนสิมอีสานได้มีการวาดทั้งภายในและภายนอกนั้น ช่างแต้มได้เขียนเรื่องราวเกี่ยวกับวรรณกรรม พุทธประวัติ ชาดก สอดแทรกเรื่องราววิถีชีวิตในท้องถิ่นลงไปด้วย สิ่งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สันทนี อับวรัตน์ (2528) เรื่อง การศึกษาวรรณกรรมอีสาน เรื่อง มาลัยหมื่นมาลัยแสน โดยช่างแต้มจะใช้โครงร่างสีน้ำตาลและสีน้ำเงินมากที่สุด โดยจะเน้นหนักในส่วนของสีเสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย แต่จะเว้นช่องว่างละครภาพบุคคลให้กว้างไว้ซึ่งสีขาว ในขณะที่เดียวกันก็พบการใช้สีเขียวและสีดำในการตัดเส้นเครื่องแต่งกายเพื่อบ่งบอกลักษณะเฉพาะของตัวละครนั้น ๆ รวมทั้งข้อจำกัดของพื้นที่ในการวาดและขนาดของสิม สอดคล้องกับงานวิจัย บุรินทร์ เปล่งดีสกุล (2551) เรื่อง พัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดร้อยเอ็ด เช่นเดียวกับงานวิจัย พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ (2551) เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธารามและวัดป่าเรไรย์ จังหวัดมหาสารคาม ที่มุ่งเน้นศึกษาพัฒนาการของสุปเติ้มอีสานในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง และจากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลพบว่า เรื่องราวที่นิยมเขียนจะประกอบไปด้วย พุทธประวัติ พระเวสสันดร ทศชาติ พระลักพะลาม และสินไซ โดยเขียนเล่าเรื่องราวไล่เรียงตามลำดับของเนื้อเรื่องและมีสอดแทรกเรื่องพระมาลัยและอดีตพระพุทธเจ้าในแต่ละช่วงซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไพโรจน์ สโมสร (2532) เรื่อง จิตรกรรมฝาผนังอีสาน ทั้งนี้จากพัฒนาการดังกล่าวจะถูกสร้างสรรค์ผลงานโดยสกุลช่างในแบบพื้นบ้านโดยแท้ โดยสังเกตจากสุปเติ้มที่เน้นสะท้อนความความสัมพันธ์กับ

ชุมชนในทุกมิติ แบบพื้นบ้านผสมช่างจิตรกรรมภาคกลาง โดยสังเกตจากสุปแต่้มที่มีความผสมผสานระหว่างช่างพื้นบ้านแท้กับจิตรกรรมไทยภาคกลาง ซึ่งสอดคล้องกับ ปิยนัส สุติ (2557) ที่ได้วิจัยเรื่องสุปแต่้ม : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในเขตอีสานตอนกลาง และแบบช่างจิตรกรรมภาคกลางผสมกับประเพณีอีสาน เป็นภาพที่เขียนล้วนเป็นเรื่องรามเกียรติ์ถูกนำเสนอแบบแยกส่วนไม่ต่อเนื่อง จิตรกรรมขาดความสัมพันธ์และผูกพันกับชุมชนท้องถิ่นอีสาน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพจน์ สุวรรณภักดี (2533) เรื่อง การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดสวนวาริ พัฒนาราม บ้านหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น นำไปสู่การวิเคราะห์พัฒนาการของสุปแต่้มอีสานที่ประกอบไปด้วย กลุ่มสุปแต่้มที่เกิดขึ้นก่อน พ.ศ. 2410 กลุ่มสุปแต่้มที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2411 ถึง พ.ศ. 2470 และกลุ่มสุปแต่้มที่เกิดขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2471 ถึง พ.ศ. 2500 ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ประเทศ บัจจคงดา (2541) เรื่อง จิตรกรรมฝาผนังสิมวัดป่าเรไรย์ บ้านหนองพอก ตำบลดงบัง อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม เช่นเดียวกับงานวิจัยของ พรเพ็ญ บุญญาทิพย์ (2551) เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธารามและวัดป่าเรไรย์ จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งงานวิจัยดังกล่าวล้วนมุ่งเน้นศึกษาพัฒนาการเกี่ยวกับสุปแต่้มอีสานโดยทั้งหมดเพื่อนำมาจัดลำดับพัฒนาการ ทั้งนี้ในการวิเคราะห์พัฒนาการดังกล่าวจำเป็นต้องใช้ทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (กิริติ บุญเจือ, 2522) มาใช้ในกระบวนการศึกษาสุปแต่้มเพื่อให้ได้ซึ่งลำดับของช่วงเวลา โดยวิเคราะห์จากกระบวนการใช้สี การใช้เส้น เทคนิคการวาด รวมทั้งองค์ประกอบศิลป์ต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาข้างต้นในเรื่ององค์ประกอบศิลป์และสุนทรียภาพ

ด้านนาฏยลักษณ์สุปแต่้มอีสาน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์จากการเปรียบเทียบอากัปกริยาของเทวดานางฟ้าในพื้นที่ดังกล่าว พบว่า เมื่อนำสุปแต่้มเทวดานางฟ้ามาเปรียบเทียบตามอากัปกริยาจะเห็นได้ว่ามีท่าทางที่เหมือนกันทั้งหมดในพื้นที่ 4 จังหวัด โดยจะเป็นลักษณะการนั่งทับสันและพนมมือเป็นส่วนใหญ่และท่าเหาะทั้งเทวดานางฟ้าจะเป็นท่ากระดกเสี้ยว ส่วนมือจะมีลักษณะยื่นไปด้านหลังและด้านข้างผนวกกับการโน้มตัวและเอียงศีรษะไปในทิศทางที่สอดคล้องกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัทมาวัฒนพานิช (2551) เรื่อง นาฏยลักษณ์ของละครหลวงในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช เช่นเดียวกับงานวิจัยของ วรกมล วงษ์สถาปนาเลิศ (2558) เรื่อง นาฏยลักษณ์ในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ที่มุ่งเน้นศึกษานาฏยลักษณ์บุคคลจากจิตรกรรมฝาผนังและสมุดไตรภูมิ เมื่อผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่ององค์ประกอบเคลื่อนไหวร่างกาย มาใช้ในกระบวนการวิเคราะห์อากัปกริยาของสุปแต่้มในกลุ่มเทวดานางฟ้าที่ปรากฏจากการลงพื้นที่ดังที่กล่าวมาแล้วในข้างต้น ซึ่งองค์ประกอบของการเคลื่อนไหวร่างกายเป็นส่วนสำคัญมีหลักในการเคลื่อนไหวร่างกาย 4 ประการ ที่ประกอบด้วย ส่วนของร่างกาย (Body Part) อากาศวิถิ (Space) เวลาหรือจังหวะ (Time) รูปแบบ (Style) (ขมนาด กิจจันทร์, 2547) ทั้งนี้ผู้วิจัยได้นำองค์ประกอบทั้ง 4 ด้านของแนวคิด

ดังกล่าวมาใช้ในการวิเคราะห์อากัปกริยาโดยใช้การวิเคราะห์เปรียบเทียบในกลุ่มของอากัปกริยาการนั่ง การเหาะ และการยืน ซึ่งการจัดกลุ่มเหล่านี้ได้มาจากข้อมูลของสุปแต่้มที่ปรากฏในพื้นที่การวิจัยทั้ง 4 จังหวัดในพื้นที่ภาคอีสานตอนกลาง และวิเคราะห์ตามความเหมือนของการใช้ร่างกายในส่วนของอวัยวะต่าง ๆ ที่มีความเหมือนและใกล้เคียงกันมากที่สุด รวมทั้งทิศทางของการเคลื่อนไหว ซึ่งเมื่อนำมาวิเคราะห์ร่วมกับลักษณะของรูปแบบในการเคลื่อนไหวแล้วสอดคล้องกับทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ (ทวิเกียรติ ไชยงยศ, 2538) ในเรื่องของความงามด้านนาฏศิลป์ที่มีความเหมาะสมและตรงตามลักษณะของนาฏยลักษณ์สุปแต่้มอีสานที่มีความสวยงามอย่างสมบูรณ์แบบในด้านของ การเคลื่อนไหวในลักษณะต่าง ๆ ที่มีความสอดคล้องกันอย่างลงตัว โดยกระบวนการดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชมนาด กิจจันทร์ (2547) เรื่อง นาฏยลักษณ์ตัวพระแบบหลวง และงานวิจัยของ จิรัชญา บุรวัดน์ (2558) เรื่อง นาฏยลักษณ์ของนางยักษ์ในโขน รวมทั้งงานวิจัยของ ฌัญฐ์ทกฤษณ์ ไชยจินดา (2560) เรื่อง นาฏยลักษณ์พ็อนไทพวน ในจังหวัดอุดรธานี และงานวิจัยของ นวระวี จันทร์ลุน (2548) เรื่อง พัฒนาการและนาฏยลักษณ์ของรำไทพวน จังหวัดนครราชสีมา ที่มุ่งเน้นศึกษาอากัปกริยาและสรีระร่างกายของผู้แสดงรวมทั้งองค์ประกอบต่าง ๆ ในการแสดงเพื่อสังเคราะห์นาฏยลักษณ์อันโดดเด่นออกมา โดยผู้วิจัยข้อมูลข้างต้นมาดำเนินการสังเคราะห์เกี่ยวกับลักษณะท่าทางอากัปกริยาต่าง ๆ ของเทวดานางฟ้าได้มีความเหมือนและความโดดเด่นที่ใกล้เคียงกันมากที่สุดจำนวน 14 ภาพ โดยวิเคราะห์จากความเหมือนตามตารางเปรียบเทียบในอากัปกริยาที่พบ คือ การนั่ง ที่เป็นภาพประทับอยู่บนแท่นรองต่าง ๆ และ การเหาะ ที่เป็นภาพการลอยอยู่บนอากาศ โดยพบว่า ในอากัปกริยาการนั่งนั้นมีทั้งหมด 7 ภาพ อากัปกริยาการเหาะมีทั้งหมด 7 ภาพ ซึ่งเป็นนาฏยลักษณ์สุปแต่้มอีสาน

ข้อเสนอแนะ

1. ควรศึกษาเกี่ยวกับปรัชญา คติชน ความเชื่อ หรือค่านิยมที่ปรากฏในสุปแต่้ม เพื่อนำมาเปรียบเทียบหรือสร้างเรื่องราวดังกล่าว แล้วนำมาสร้างสรรค์การแสดงเพื่อถ่ายทอดเรื่องราว
2. ควรศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ที่ปรากฏในสุปแต่้ม เพราะในสุปแต่้มแต่ละวัดนั้นจะปรากฏการแต่งกายที่บ่งบอกถึงความเป็นชาติพันธุ์ต่าง ๆ อยู่มากรมาย โดยจะแทรกอยู่ในชาดก วรรณกรรม ที่ถูกรังสรรค์ขึ้นมาโดยช่างแต่้ม
3. ควรศึกษาเรื่องดนตรีที่ปรากฏในสุปแต่้มของแต่ละพื้นที่ในภาคอีสานแล้วนำมาสร้างสรรค์เป็นการประพันธ์เพลงโดยนำเรื่องราวของสุปแต่้มมานำเสนอผ่านบทเพลงดังกล่าว

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งแก้ว อัดถากร. (2519). คติชนวิทยา. กรุงเทพฯ : กรมการฝึกหัดครู.
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (2524). ขนบธรรมเนียมของอีสาน. กรุงเทพฯ : อรุณการพิมพ์
- ชวลิต อธิปัตย์กุล. (2555). วิจัยเรื่อง **ฮูปแต้มอีสาน: มุมมองทางด้านประวัติศาสตร์ศิลปะพื้นถิ่นบนแผ่นดินอีสาน**. อุดรธานี:เต้า-โล่
- ชมนาด กิจจันทร์. (2547). วิทยานิพนธ์ เรื่อง **นาฏยลักษณ์ตัวละครแบบหลวง**. ศิลปกรรมศาสตร์ดุสิตบัณฑิตสาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐชฎกฤษณ์ ไชยจินดา. (2560). วิทยานิพนธ์ เรื่อง **นาฏยลักษณ์ฟ้อนไทพวนในจังหวัดอุดรธานี**. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- เดิม วิภาคย์พจนกิจ. (2513). **ประวัติศาสตร์อีสาน 2**. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- ทวีเกียรติ ไชยขยส. (2538). **สุนทรียะทางทัศนศิลป์**. กรุงเทพฯ : โครงการตำราคณะศิลปกรรมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- ธวัช ปุณโณทก. (2527). **แนวทางการศึกษาวรรณกรรมปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.
- นิระดา เหล่าสุนทร. (2548). **พระรามชาดก : การปรับเปลี่ยนจากวรรณกรรมลายลักษณ์มาเป็นวรรณกรรมอัตลักษณ์ชาวลาว**. กรุงเทพฯ : กระทรวงต่างประเทศ.
- นพมาศ แวหงส์. (2550). **ปริทัศน์ศิลปะการละคร**. กรุงเทพฯ : คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นวลระวี จันทร์ลูน. (2548). วิทยานิพนธ์ เรื่อง **พัฒนาการและนาฏยลักษณ์ของรำไทพวน จังหวัดนครราชสีมา** ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บั้งอร ปิยะพันธุ์. (2529). วิทยานิพนธ์ เรื่อง **ประวัติศาสตร์ของชุมชนชาวลาวในหัวเมืองชั้นในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น**. กรุงเทพฯ : สาขาวิชาประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- บุญยงค์ เกศเทศ. (2536). **ตลอดวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.
- บุรินทร์ เปล่งดีสกุล. (2551). งานวิจัย เรื่อง **พัฒนาการของจิตรกรรมฝาผนังอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดขอนแก่น จังหวัดมหาสารคามและจังหวัดร้อยเอ็ด**. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

- ปัทมา วัฒนพานิช. (2551). วิทยานิพนธ์ เรื่อง นาฏยลักษณ์ของละครหลวงในรัชกาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเทศ ป้างจ๊ะตา. (2541). งานวิจัย เรื่อง จิตรกรรมฝาผนังสิมวัดป่าเรไรย์ บ้านหนองพอก ตำบลดงบัง อำเภอนาดูน จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ปิยนัส สุติ. (2557). งานวิจัย เรื่อง สูปแต้ม : ภาพสะท้อนสังคมและวัฒนธรรมในเขตอีสานตอนกลาง. ชลบุรี : มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ไพโรจน์ สโมสร. (2532). จิตรกรรมฝาผนังอีสาน. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้ง กรุ๊ป.
- พรเพ็ญ บุญญาทิพย์. (2551). วิทยานิพนธ์ เรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์จิตรกรรมฝาผนังวัดโพธารามและวัดป่าเรไรย์ จังหวัดมหาสารคาม. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. คณะศิลปกรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สันทนี อาบัวรัตน์. (2528). วิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องมาลัยหมื่นมาลัยแสน. การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2543). เบื้องสังคมและวัฒนธรรมอีสาน. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สุพจน์ สุวรรณภักดี. (2533). วิทยานิพนธ์ เรื่อง การศึกษาจิตรกรรมฝาผนังวัดสวนนารีพัฒนาราม บ้านหัวหนอง อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2543). นาฏยศิลป์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ : ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2547). หลักการแสดงนาฏยศิลป์ปริทรรศน์. กรุงเทพฯ : ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรกมล วงษ์สถาปนาเลิศ. (2558). ดุษฎีนิพนธ์ เรื่อง นาฏยลักษณ์ในสมุดภาพไตรภูมิสมัยอยุธยาถึงสมัยรัตนโกสินทร์. ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ไทย ภาควิชานาฏศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.